

Едвард Барнет Тајлор

ПРВОБИТНА КУЛТУРА
ИСТРАЖИВАЊА О РАЗВИТКУ МИТОЛОГИЈЕ, ФИЛОЗОФИЈЕ,
РЕЛИГИЈЕ, ЈЕЗИКА, ВЕШТИНА И ОБИЧАЈА

ТЕМЕЉИ ЉУДСКЕ КУЛТУРЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Наслов ориџинала

PRIMITIVE CULTURE

RESEARCHES INTO THE DEVELOPMENT
OF MYTHOLOGY, PHILOSOPHY, RELIGION
LANGUAGE, ART, AND CUSTOM

BY

EDWARD B. TYLOR, D.C.L., LL.D., F.R.S.
PROFESSOR OF ANTHROPOLOGY IN THE UNIVERSITY OF OXFORD
AUTHOR OF 'RESEARCHES INTO THE EARLY HISTORY OF MANKIND,' ETC.

Copyright © Прометеј 2024.

Издавање овог пројекта подржао је
Град Нови Сад – Градска управа за културу

[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове органа
који је доделио средства за суфинансирање]

Едвард Б. Тајлор

ПРВОБИТНА КУЛТУРА

ИСТРАЖИВАЊА О РАЗВИТКУ МИТОЛОГИЈЕ,
ФИЛОЗОФИЈЕ, РЕЛИГИЈЕ, ЈЕЗИКА,
ВЕШТИНА И ОБИЧАЈА

У ДВЕ КЊИГЕ

Књига прва

Превод
Иван Димитријевић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

„Ce n'est pas dans les possibilités, c'est dans l'homme même qu'il faut étudier l'homme: il ne s'agit d'imaginer ce qu'il aurait pu ou dû faire, mais de regarder ce qu'il fait.”¹ – Шарл де Брос

¹ „Не треба проучавати човека у његовим могућностима, него у самом човеку: ту није реч о замишљању оног што је он могао или требало да уради, него о гледању онога што чини.” (прим. прев.).

ПРЕДГОВОР ПРВОМ ИЗДАЊУ

Књиге које су пред вама, уз претходно објављено дело *Испитивања о раној историји човечанства* (*Researches into the Early History of Mankind* – прво издање из 1865, друго из 1870. године), тичу се проучавања културе унутар различитих области мишљења и веровања, вештина и обичаја. Током последњих шест година искористио сам прилику да провизорно, пре објављивања овог штива, изнесем неке од главних тачака овде наведених нових доказа и аргумената. Шта је доктрина преживљавања у култури, где леже темељи директно-експресивног језика и коју улогу је имало измишљање бројева у оквиру проблематике раних цивилизација, где је место мита у првобитној историји људске мисли, затим какав беше развитак анимистичке филозофије у религији, и које је порекло ритуала и церемонија, то су теме о којима се расправљало у различитим списима и делима² пре но што су, у већем обиму и уз потпунији низ чињеница, постале предмет овог рада.

Ауторитети који стоје иза тврдњи изречених у овом тексту у целости су назначени у фуснотама, које такође морају послужити и као моје опште одавање дужног поштовања ауторима из области етнографије и сродних наука, баш као и историчарима, путницима и мисионарима.³ Поменућу само две издвојене расправе од оних које сам у ту сврху нарочито користио: *Mensch in der Geschichte* професора Бастијана из Берлина, и *Anthropologie der Naturvölker* преминулог професора Вајца из Марбурга.

² *Fortnightly Review*: „Origin of Language”, чланак од 15. априла 1866.; „Religion of Savages”, чланак од 15. августа 1866, затим у *Lectures at Royal Institution*: „Traces of the Early Mental Condition of Man”, чланак од 15. марта 1867; „Survival of Savage Thought in Modern Civilization”, чланак од 23. априла 1869, па у *Lecture at University College, London*: „Spiritualistic Philosophy of the Lower Races of Mankind”, чланак од 8. маја 1869, у *Paper read at British Association, Nottingham, 1866*: „Phenomena of Civilization Traceable to a Rudimental Origin among Savage Tribes”, и у *Paper read at Ethnological Society of London*, чланак од 26. априла 1870: „Philosophy of Religion among the Lower Races of Mankind” итд.

³ Неки од првих етнографа беху хришћански мисионари или свештеници. Нпр. Анри Жуно, Вилхелм Шмит, Ђузепе Валентини, Јосип Ловретић и многи други. И најстарији етнографски записи потичу често од представника цркве, попут Хелмолда, Отона Бамбершког, Адама Бременског и других. У овом издању Тајлорове књиге ће цитирани аутори ипак бити наведену у посебном одељку на крају књиге (прим. прев.).

У расправи о тако сложеним питањима каква су она развитка цивилизације није довољно истаћи теорије пропраћене неколицином илустративних примера. Тврдње које се притом наводе морају чинити темељ за даље аргументе, а ниво детаља неопходних за њега достиже се тек када свака група тврдњи тако указује на свој општи закон да се нови случајеви ређају у својим областима као нови примери у оквиру већ успостављеног правила. За случај да се неком читаоцу учини како је мој покушај да достигнем ту границу ту и тамо довео до гомилања одвећ обимних детаља, истичем да теоријска иновативност и практична важност многих покренутих питања чине крајње неупутним ненавођење њихових доказа у целости. Током десет година проведених махом у овим истраживањима је мој стални задатак био да из огромног мноштва записа издвојим најпоучније етнолошке чињенице, те да одстрањивањем непотребне грађе сведем податке о сваком проблему на ниво неопходан да бисмо добили разуман доказ.

Марџи, 1871.

Е. Б. Т.

ПРЕДГОВОР ДРУГОМ ИЗДАЊУ

Од објављивања овог рада, 1871. године, појавили су се његови преводи на немачки и руски језик. У овом издању је формат странице благо измењен како би се реиздање појавило истовремено у Енглеској и Америци. У сваком случају, садржај дела је остао суштински исти. Неколико страница је проширено или измењено ради веће јасноће, а на поједина места су убачени додатни или побољшани докази за изнесене ставове. Међу антрополозима чије су ми критике, објављене или саопштене у личној комуникацији, омогућиле да преправим или оснажим различите ставке, поменућу именом само професора Феликса Либрехта из Лијежа, господина Клеменса Р. Маркама, професора Калдервуда, господина Ралстона и господина Себастијана Еванса.

Можда је неким читаоцима деловало као пропуст што сам у раду о цивилизацији који тако упорно инсистира на теорији развитка то јест еволуције једва поменуо господина Дарвина и господина Херберта Спенсера⁴, чији утицај на целокупан ток модерне мисли о овим темама не би смео бити остављен без формалног признања. Одсуство посебног упућивања на њих проистиче из природе овог рада, осмишљеног по својим властитим линијама, које једва да долазе у ближи додир с претходним радовима тих еминентних мислилаца.

⁴ Спенсер је творац тзв. социјалног дарвинизма, примене Дарвинове теорије на људску врсту. Сам Чарлс Дарвин никада није изнео многе тврдње које му се обично приписују (прим. прев.).

Приговор који ми је неколико критичара упутило, везан за гомилање доказа у овим књигама, наводи ме да, са искреним задовољством, приметим како тај мој поступак у исти мах има и својих солидних предности. Идеју да прикупим исцрпне и детаљне доказе како би читаоци имали пред собом податке на основу којих би донели суд о теорији коју сам изнео, оправдао је пријем ове књиге, чак и у круговима чијим погледима многи њени ставови и аргументи изразито противрече, и то у питањима од примарног значаја. Аутори потекли из најразличитијих филозофских и теолошких школа сада признају да су етнолошки подаци стварни и од виталног значаја, те да се морају узети у обзир. Нећу претерати ако кажем да је то уочљиво покретање јавног мњења овом приликом оправдало веровање да се енглеска мисао, коју није лако поколебати реториком, под притиском чињеница креће слободно.

Септембар, 1873.

Е. Б. Т.

ПРЕДГОВОР ТРЕЋЕМ ИЗДАЊУ

У овом издању нисам нашао за сходно да мењам опште гледиште, а нове информације које су постале доступне током последњих двадесет година начиниле су неопходним да у ове две књиге убацим нове детаље о ранијим доказима, као и да преправим неколико тврдњи. Ради лакшег сналажења, задржана је пагинација из претходног издања.

Септембар, 1891.

Е. Б. Т.

ПРЕДГОВОР ЧЕТВРТОМ ИЗДАЊУ

За уобичајене сврхе, ово издање се може сматрати суштински неизмењеним. Значајније корекције су начињене у свега неколико одломака (види књ. I, стр. 167, о тону гласа; књ. II, стр. 234–237, о тотемизму).

Октобар, 1903.

Е. Б. Т.

САДРЖАЈ

ПРВЕ КЊИГЕ

ПОГЛАВЉЕ I НАУКА О КУЛТУРИ

Култура или цивилизација – Повезаност њених појава као одраз дефинитивних закона – Метода класификације културе и расправа о њеним доказима – Повезивање узастопних стадијума културе помоћу постојаности, изменљивости и преживљавања – Главне теме које преиспитује овај рад.....15

ПОГЛАВЉЕ II РАЗВИТАК КУЛТУРЕ

Стање индустријске, интелектуалне, политичке и моралне културе – Развој културе се у великој мери подудара са преласком из дивљаштва, преко варварства у цивилизовани живот – Теорија прогресије – Теорија дегенерације – Теорија развика укључује обе, прва је примарна, а друга секундарна – Историјски и традиционални докази нису доступни код ниског стадијума културе – Историјски докази о начелу дегенерације – Етнолошки показатељи успона и опадања културе, на основу поређења различитих нивоа културе у огранцима исте расе – Домет историјски посведочене древности цивилизације – Праисторијски археолошки остаци продубљују древност човека у ниским стадијумима цивилизованости – Трагови из каменог доба, поткрепљени мегалитским структурама, сојеницама, наслагама шкољки, гробницама итд., доказују првобитни низак степен културе широм света – Фазе прогресивног развоја у занатским вештинама.....34

ПОГЛАВЉЕ III ПРЕЖИВЉАВАЊЕ У КУЛТУРИ

Преживљавање и сујеверје – Дечије игре – Игре на срећу – Народне изреке – Бројалице – Пословице – Загонетке – Значај обичаја и њихово преживљавање: кијање као формула, ритуал уграђивања жртве у темеље, предрасуда против спасавања утопљеника.....68

ПОГЛАВЉЕ IV
ПРЕЖИВЉАВАЊЕ У КУЛТУРИ
(наставак)

Окултне науке – Магичне моћи које више расе приписују нижим расама – Магијски поступци засновани на асоцијацији идеја – Предсказања – Аугурије и сл. – Онеиромантија – Харуспиција, скапулиманција, хиромантија итд. – Картомантија и сл. – Рабдомантија, дактиломантија, косциномантија итд. – Астрологија – Интелектуални услови којима се објашњава постојаност магије – Преживљавање прелази у оживљавање – Вештичарење, потекло из културе дивљаштва, наставља се у варварској цивилизацији; његово опадање у раном средњовековљу Европе, праћено оживљавањем; његове чини и противчини припадају ранијој култури – Спиритуализам има свој извор у раним стадијумима културе, блиско везаним за вештичарство – Општење са духовима посредством куцкања и писања – Подизање у ваздуху – Наступи везаних медијума – Практични темељ учења о преживљавању.....103

ПОГЛАВЉЕ V
ЕМОЦИОНАЛНИ И ИМИТАТИВНИ ЈЕЗИК

Елемент директно експресивног гласа у језику – Тест посредством независне кореспонденције у различитим језицима – Конститутивни процеси у језику – Гестикулација – Изрази лица и сл. – Емоционални тон – Артикулисани гласови, самогласници одређени музичком каквоћом и висином, сугласници – Емфаза и акценат – Мелодичност реченице, рецитатив – Ономатопеје – Узвици – Дозивање животиња – Емоционални повици – Речи које указују на чулни доживљај, а створене су од узвика – Потврдне и одричне речце и др141

ПОГЛАВЉЕ VI
ЕМОЦИОНАЛНИ И ИМИТАТИВНИ ЈЕЗИК
(наставак)

Имитативне речи – Човекови поступци названи према звуку који их прати – Називи животиња створени према њиховим крицима и сл. – Музички инструменти – Репродуковани звуци – Речи које су измењене да би са звук прилагодио значењу – Редупликација – Градирање самогласника према исказивању удаљености и различитости – Дечији језик – Повезаност ономатопеја и речи насталих путем чулних доживљаја – Језик као изворно производ ниске културе175

ПОГЛАВЉЕ VII ВЕШТИНА БРОЈАЊА

Идеје о бројевима изведене из искуства – Схватање аритметике код нецивилизованих раса – Оскудност ознака за бројеве код нижих племена – Бројање помоћу прстију на рукама и ногама – Бројање помоћу руке показује да је вербално рачунање изведено из бројања помоћу гестова – Етимологија бројева – Квинарни, децимални и вигезимални нумерички системи на свету потичу од бројања помоћу прстију на рукама и ногама – Усвајање страних речи за бројеве – Докази о развоју аритметике из ниског првобитног нивоа културе208

ПОГЛАВЉЕ VIII МИТОЛОГИЈА

Митска машта заснована, као и свако друго мишљење, на искуству – Митологија обезбеђује доказе за проучавање закона маштовитости – Промена јавног мњења у погледу веродостојности митова – Митови рационализовани у алегорију и историју – Етнолошки значај и третирање мита – Мит треба проучавати у садашњем постојању и развоју међу модерним дивљацима и варварима – Првобитно извориште мита – Рана учења о општој животности природе – Персонификовање Сунца, Месеца и звезда; вртложног ветра, пешчаног вихора, дуге, водопада, куге – Прелазак аналогије у мит и метафору – Митови о киши, грму итд. – Дејство језика на образовање мита – Примарно материјално и секундарно вербално персонификовање – Граматички род, мушки и женски, живи и неживи, његова повезаност са митом – Лична имена предмета и њихова повезаност са митом – Ментално стање које је прикладно да подупре митску маштовитост – Учење о вукодлацима – Фантазија и машта234

ПОГЛАВЉЕ IX МИТОЛОГИЈА (наставак)

Митови о природи, њихово порекло, увреженост тумачења, чување изворног смисла и знаковитих имена – Митови о природи код виших дивљака у поређењу са сродним облицима међу варварским и цивилизованим народима – Небо и земља као универзални родитељи – Сунце и Месец: помрачење и сумрак као јунак или девојка које прогута чудовиште; излазак сунца из мора и силазак у подземни свет; чељусти ноћи и смрти, Симплегаде; око небеско, око Одиново и Граје – Сунце и Месец као митски цивилизатори – Месец, његова непостојаност, периодично умирање и оживљавање – Звезде, њихово рађање – Сазвежђа, њихово место у митологији и астрономији – Ветар и олуја – Гром – Земљотрес270

ПОГЛАВЉЕ X
МИТОЛОГИЈА
(наставак)

Филозофски митови: закључци постају псеудоисторија – Геолошки митови – Дејство учења о чуду на митологију – Магнетна планина – Митови о повезаности човеколиких мајмуна и људи путем еволуције или дегенерације – Етнолошки значај митова о људима-мајмунима, људима с реповима и шумским људима – Митови о грешци, изопачености и претераности: приче о дивовима, патуљцима и монструозним људским племенима – Објашњење митова путем уобразиље – Митови везани за легендарне или историјске личности – Етимолошки митови о називима места и особа – Епонимски митови о називима племена, народа, земаља итд.; њихов етнолошки значај – Прагматични митови настали разумевањем метафора и идеја – Алгоритија – Басна – Закључак311

ПОГЛАВЉЕ XI
АНИМИЗАМ

Религијске идеје се генерално јављају међу нижим расама човечанства – Негативне тврдње о овој теми су често обмањујуће и погрешне: многи непоуздани случајеви – Минимална дефиниција религије – Учење о духовним бићима, овде названо *анимизам* – Анимизам третиран као део религије природе – Анимизам подељен на два одељка, филозофију душе и филозофију осталих духова – Учење о души, његова доминантност и дефиниција међу нижим расама – Дефиниција привидне или сабласне душе – Теоријска концепција првобитне филозофије је осмишљена да би објаснила феномене које сада сврставамо у биологију, поготово живот и смрт, здравље и болест, спавање и снове, транс и визије – Однос душе и сенке, крви или даха у погледу имена и особина – Подела или плуралитет душа – Душа као узрок живота; њено враћање у тело након наводног одсуства из њега – Излазак душе у стању трансa – Снови и визије: схватање о изласку душе видовњака или човека који сања; схватање о посећивању тих особа од стране других душа – Сабласна душа у привиђењима – Утваре и дупликати – Душа има облик тела; због тога трпи сакаћење – Глас духа – Душа третирана и дефинисана као материјална суштина; чини се да је то изворно учење о њој – Преношење душа путем погребне жртве супруге, помоћника итд., а ради њеног деловања у будућем животу – Душе животиња – Њихово преношење путем погребне жртве – Душе биљака – Душе предмета – Њихово преношење путем погребне жртве – Однос учења о душама предмета и епикурејске теорије сазнања – Историјски развитак учења о души, од етеричне душе из првобитне биологије до нематеријалне душе из модерне теологије351

ПРВОБИТНА КУЛТУРА

ПОГЛАВЉЕ I

НАУКА О КУЛТУРИ

Култура или цивилизација – Повезаност њених појава као одраз дефинитивних закона – Метода класификације културе и расправа о њеним доказима – Повезивање узастопних стадијума културе помоћу постојаности, изменљивости и преживљавања – Главне теме које преиспитује овај рад

Култура или цивилизација, схваћена у свом ширем етнографском смислу, јесте она сложена целина која укључује знање, веровање, уметност, морал, закон, обичај и сваку другу способност или навику коју је стекао човек као члан друштва.⁵ Стање културе у различитим људским заједницама, у степену у ком је то могуће истражити на основу општих начела, погодан је предмет за проучавање законитости људског мишљења и деловања. Са једне стране, једнообразност, која тако снажно прожима цивилизацију, може се у великој мери приписати једнообразном деловању једнообразних узрока; са друге, различите степене цивилизованости можемо посматрати као фазе развитка или еволуције, где је свака од њих исход претходне историјске стварности, и истовремено припрема за давање свог доприноса даљем обликовању историје, у будућности. Истраживању ова два велика принципа у неколико области етнографије, с посебним освртом на цивилизацију нижих племена и њену повезаност са цивилизацијом виших народа, посвећене су књиге које имате пред собом.⁶

⁵ Различите су дефиниције културе и цивилизације настале од објављивања ове књиге. Данас се културно обично тумачи као супротност природном, дакле као нешто што је створио човек. Осим тога, аутор изједначава културу и цивилизацију, насупрот каснијем строгом разликовању та два појма, присутног, на пример, код филозофске франкфуртске школе и њеног оснивача Херберта Маркузеа (прим. прев.).

⁶ Након открића Америке и Новог света (обе Америке, подсахарске Африке, Далеког истока и Аустралије и Океаније; у Стари свет спадају Европа, Блиски исток и северна Африка), дошло је постепено, најпре у Француској, а после и у Енглеској, Немачкој и Америци, до раширене и погрешне поделе људских заједница и епоха на дивљаке, варваре и цивилизоване људе, где се дивљаштво везивало најчешће за доба ловачко-сакупљачке заједнице, варварство за еру номадских пастира, а цивилизовано друштво за епоху од земљорадње. Амерички социолог Луис Хенри Морган је рашчланио ту поделу на седам етничких раздобља, са нижим дивљаштвом

Наши савремени истраживачи у науци о неорганској природи пре свега треба да препознају, како унутар уско специјализованог поља свог рада тако и изван њега, јединство природе, непоколебљивост њених закона, дефинисан редослед узрока и последице, од којег зависи свака чињеница што је том стању претходила, и који делује на све оно што ће после њега доћи. Они се чврсто држе питагорејског учења свепржималућег поретка у универзалном космосу. Они истичу, са Аристотелом, да природа, насупрот лошој трагедији, није пуна некохерентних епизода. Слажу се са Лајбницом када он каже да је његов аксиом да „природа никад не чини скокове” („la nature n’agit jamais par saut”), као и с његовим „великим начелом, генерално ретко примењеним, да ништа не настаје без довољног разлога”. Ове идеје водиле нису непознате ни у проучавању састава и навика биљака и животиња, или у истраживању нижих функција, чак и код човека. Међутим, када стигнемо до теме виших процеса у људским осећањима и деловањима, када стигнемо до мисли и језика, знања и вештина, јавља се промена преовлађујућег тона у ставовима. Свет је, у целини, слабо спреман да прихвати општу студију о људском животу као грану природне науке, укратко, да изврши, у ширем смислу, песникову наредбу да „морал доживљава исто као и предмете природе”. Многим ученим умовима чини се да постоји нешто дрско и одбојно у становишту да је историја човека тек део историје природе, и да су наше мисли, жеље и поступци у сагласности са законима који су одређени једнако као и они што управљају кретањем таласа, комбиновањем киселина и база, или растом биљака и животиња.⁷

Главне разлоге оваквог стања у популарном расуђивању не треба тражити далеко. Има много оних који ће радо прихватити науку о прошлости ако се она пред њих постави са суштинском одређеношћу начела и доказа, али који ипак, не без разлога, одбацују системе који су им понуђени јер су ови одвећ далеко од научног

до проналаска ватре, средњим дивљаштвом до изума лука и стреле, вишим дивљаштвом до открића керамике, нижим варварством до припитомљавања животиња, средњим варварством до проналаска земљорадње и топљеног гвожђа, вишим варварством до појаве писма и периодом цивилизованог човека од појаве писма. Тајлорови придеви „нижи”, „виши”, „цивилизовани”, „варварски” и „дивљачки” се односе на ове класификације из XIX века, где спада и подела етничких заједница на оне *традиционалној* типа (род и племе) и оне *цивилизацијској* типа (народ и нација). Термин „раса” овде има значење етничке заједнице уопште, онај *племе* је својствен пре свега дивљаштву, а *народ* варварству и цивилизацији; реч *народ* подразумева етникум заснован на духовном јединству, насупрот „нацији”, збиру више народа утемељеном на заједничком економском интересу (прим. прев.).

⁷ Тајлорово дело је настало под снажним утицајем Дарвинове еволуционистичке теорије, и ова симбиоза људи са биљкама и животињама, то јединство природе, плод је основног принципа еволуционизма да све живе врсте имају заједничко порекло. Будући да се бави добом у којем култура настаје, када се тек рађа подела на природно и културно, Тајлоров нагласак је на тзв. природним (или првобитним, примитивним) заједницама, и битно је другачији од оног који је у то доба (1867) заговарао археолог Габријел де Мортије, о законитости сталног напретка човечанства тј. „loi du progrès de l’humanité” (прим. прев.).

стандарда. Кроз такво опирање стварно знање увек, пре или касније, пронађе свој пут, док нам навика да се противимо иновацијама чини толико дивну услугу бранећи нас од упада спекулативног догматизма да понекад штавише желимо да је она јача но што уистину јесте. Међутим, остале препреке при истраживању законитости људске природе извиру из метафизичких и теолошких запажања. Популарни појам слободне човекове воље не укључује само слободу деловања у складу са мотивом, него и моћ раскидања с континуитетом и поступања без узрока – што је комбинација која се у грубим цртама може илустровати поређењем са тасовима на ваги који каткад делују на уобичајен начин, али поседују и способност да се сами окрећу, без својих тегова или против њих. Овај вид аномалног деловања воље, за који није излишно подсетити да је некомпатибилан с научном аргументацијом, постоји као гледиште, патентно или латентно, у уму људи, и снажно утиче на њихове теоријске погледе о прошлости иако није – барем не као правило – јасно истакнут у систематском расуђивању. Заправо, дефиниција човекове воље као строго усклађене са мотивом је једина могућа научна основа у таквим истраживањима. Срећом, овде није потребно додати тек још један рад на списак радова о натприродној интервенцији и природном узроку, о слободи, предодређености и одговорности.⁸ Пожурићемо да утекнемо из области трансценденталне филозофије и теологије, и кренемо с више наде на путовање по практичнијем терену. Нико неће порећи да, као што сваки човек зна на основу сведочанстава из сопствене свести, одређени и природни узрок у великој мери одређује људско деловање. И пошто оставимо по страни разматрања о ванприродним мешањима и безузрочној спонтаности, хајде да за стајалиште узмемо то признато постојање природног узрока и последице, и јашемо на њему онолико далеко колико нас далеко оно може однећи. На истој таквој основи и физичка наука наставља, са све већим успехом, своју потрагу за законима природе. Притом то ограничење, најзад, нужно не спутава научно проучавање људског живота, у којем су стварне потешкоће оне практичне: огромна сложеност налаза и несавршеност метода посматрања.

Делује да је ово гледиште о људској вољи и понашању, као субјектима подложним дефинитивном закону, заиста прихваћено, и да се њиме руководе исти они који му се противе када се оно изнесе у апстракту као опште начело, и који се тада жале да тај став поништава човекову слободну вољу, разара његов смисао за личну одговорност и деградира га у машину без душе. Онај ко буде изрекао такве оцене ипак ће провести већи део свог живота проучавајући мотиве који

⁸ У филозофији морала, слободна воља човека је, у оквиру превасходно средњовековне етике, појам супротстављен предодређености, поставци да је човек унапред одређен божјом вољом. Ово питање је било и остало једна од најспорнијих тачка хришћанске етике (теологије) због тешкоће да се рационално објасне негативне људске особине у случају преодређености, односно потреба за богом у случају слободне воље. Схватање доброг или злог бића је посебно дошло до изражаја, као и све разлике, након појаве класног друштва у периоду протосторије (прим. прев.).

доведе до људског деловања, покушавајући да преко њих оствари своје жеље, обликујући у свом уму схватања личног карактера, прорачунавајући вероватан исход нових комбинација, и дајући свом образложењу крунску црту истинског научног истраживања, уз прихватање здраво за готово – уколико се његова калкулација испостави као погрешна – или да су докази које је примењивао морали бити погрешни то јест непотпуни, или да је његов суд о тим доказима неисправан. Таква особа ће сумирати искуство из година проведених у сложеним односима са друштвом тако што ће изразити своју увереност да за све у животу постоји разлог, и да тамо где се догађаји чине необјашњивим важи правило како треба чекати и гледати у нади да ће се једног дана пронаћи решење проблема. Запажања таквог човека су може бити уска онолико колико су његови закључци груби и обојени предрасудама, али је он и поред свега био индуктивни филозоф „више од четрдесет година, а да то није знао”.⁹ Практично је признао одређене законе људског мишљења и деловања, и напосто није узео у обзир при свом проучавању живота целокупну структуру немотивисаног хтења и безузрочне спонтаности. Овде се претпоставља да њих тек тако ваља игнорисати у ширим студијама, те да права филозофија историје лежи у проширивању и унапређивању метода обичних људи, који су своје судове формирали на темељу чињеница и проверавали их преко нових чињеница. Било да је та доктрина потпуно или делимично истинита, она прихвата сâм услов под којим трагамо за новим сазнањима у лекцијама о искуству, и једном речју, цео ток нашег рационалног живота се заснива на њему.

„Један догађај је увек син другог, и никада не смемо заборавити то родитељство”, била је опаска коју је поглавица етничке групе Бечуана (Тсвана) упутио афричком мисионару Казалису. Отуд су историчари у свим временима, утолико што су тежили да буду више од обичних хроничара, давали све од себе да покажу не само сукцесивност, него и повезаност догађаја које су бележили. Штавише, они су настојали да извуку опште принципе људског поступања, и да помоћу њих објасне посебне догађаје, изричито или прећутно узимајући као готову ствар постојање филозофије историје. Уколико би неко негирао могућност да се на тај начин успостављају повесни закони, спремно би га чекао одговор којим је Босвел у таквој прилици одбрусио Џонсону: „Онда бисте, господине, целу историју свели на ништа више од каквог алманаха.” То што је, ипак, рад толиких еминентних мислилаца до сада довео историју само до прага науке, не треба да чуди оне што сматрају збуњујућом сложеност проблема који стоје пред општим повесничаром. Докази из којих он треба да извуче своје закључке у исти мах су толико разноврсни и тако сумњиви да се тешко може постићи потпун и јасан поглед на оно што се крије у одређеном питању, па стога искушење да се овај поглед искриви у корист какве грубе и већ приправне теорије, постаје малтене неодољиво. Филозофија историје је у целини, тиме што објашњава прошлост и предвиђа будуће појаве човековог

⁹ Парафраза из Молијерове комедије *Грађанин њлемећ* (прим. прев.).

бивствовања позивањем на опште законе, заправо предмет са којим, на садашњем степену сазнања, чак и геније потпомогнут широким истраживањима чини се да једва може да се носи. Па опет, постоје области сазнања које, премда су прилично тешке, делују релативно приступачно. Сузи ли се поље истраживања са историје у целини на ону њену грану која се овде назива културом, не на историју племена или народа, него на повест стања спознаје, религије, уметности и обичаја унутар њих, показује се да задатак истраживања зависи од далеко умеренијег компаса. Још увек нас муче исте врсте потешкоћа какве обустимају и оно шире поље, али су те муче сада знатно умањене. Докази нису више тако расуто хетерогени, сад се могу једноставније класификовати и упоређивати, док нам могућност да се отарасимо стране материје и третирамо свако питање на основу његовог властитог скупа чињеница чини стриктно логичко расуђивање у целини доступнијим него што је то случај у оквиру опште историје. Из кратког прелиминарног испитивања проблема може се видети како је могуће класификовати и распоредити културне феномене, етапу по етапу, у вероватном еволуционом низу.¹⁰

Гледано из шире перспективе, карактер и навика људске врсте истовремено показују ону сличност и доследност појава које су навеле творца италијанске пословице да изјави како је „цео свет једна земља” („tutto il mondo è paese”). Та сличност и доследност се, без сумње, могу пратити до опште сличности у људској природи са једне стране, а до опште сличности у условима живота са друге, и могу се проучавати посебно успешно ако поредимо расе приближно истог степена цивилизованости. Не треба се у таквим поређењима превише освртати на датум у повести или место на географској карти; ту древног становника швајцарског језера можемо сместити тик уз средњовековног Астека, а Оцибву из Северне Америке поред Зулуа из Јужне Африке. Као што је доктор Џонсон презриво рекао када је читао о Патагонцима и Острвљанима са Јужних мора¹¹ у *Хоксворџовим ишовањима*, „један скуп дивљака је сличан другом”. Колико је истинита ова генерализација, може показати сваки етнолошки музеј. Испитајте, на пример,

¹⁰ Ово Тајлорово инсистирање на класификацији културних феномена у „вероватном еволуционом низу”, истакнуто још 1871. године, посебно је занимљиво ако имамо у виду колико су такве реконструкције развоја људске врсте касније постале популарне међу генетичарима популације и плотолозима (јер је језик главно средство културне трансмисије). Светска заступљеност генома и светска заступљеност језичких породица изведена на основу методе језичке класификације америчких лингвиста Џозефа Гринберга и Мерита Рулена (и совјетских ностратичара) показале су скоро потпуно подударње и тиме, наизглед, решиле многа питања везана за редослед људског развоја. Међутим, метода језичке класификације упркос томе није заживела у већини просветних установа, где се и даље поштује искључиво стара метода језичке реконструкције помоћу звучних кореспонденција. Ово је још један пример Тајлорове далековидости, али и конзервативности у свету науке, о којој је изнад говорио (прим. прев.).

¹¹ Мисли се на аустралијске Аборигине раније познате и као Канакаси. Јужним морима се називају делови Тихог океана јужно од Екватора. Тајлор у овим примерима мисли на Семјуела Џонсона (прим. прев.).

овичена и зашиљена оруђа у некој сличној збирци; тај инвентар укључује секирицу, брадву, длето, нож, тестеру, стругалицу, шило, иглу, копље и врх стреле, а од тих алатки већина или све припадају најразличитијим расама, с разликама тек у детаљима. Тако је и са занимањима дивљака; сечење дрва, пецање мрежом и струном, надметање у бацању копља и борби копљима, ложење ватре, кување, увртање конопца и плетење корпи, све те делатности понављају се са дивном униформношћу на полицама музеја који илуструју живот нижих раса од Камчатке до Огњене земље, и од Дахомеја до Хаваја. Чак и када упоредимо варварске хорде са цивилизованим народима, намеће нам се запажање о томе колико далеко прелазе ставке из живота нижих раса једна за другом у аналогне поступке оних виших, и то у облицима који нису толико измењени да не би били препознати, а понекад су малтене и без промена. Погледајте модерног европског сељака, који користи своју секиру и мотику, учите његову храну како кључа или се пече на ватри, осмотрите које место тачно заузима пиво у његовом вредновању среће, саслушајте његову причу о духу у најближој уклетој кући, и о фармеровој нећаки која беше зачарана чворовима у својој унутрашњости све док није запала у душевне нападе и умрла. Ако бисмо на овај начин бирали ствари које су се бар мало промениле током дугог низа векова, исцртали бисмо слику у којој би се једва разликовали енглески орач и црнац из централне Африке. Ове странице ће бити толико крцате доказима о таквом подударању међу људима да нема потребе задржавати се сада на њиховим детаљима, но такве подударности бисмо одмах могли употребити да бисмо превазишли проблем који ће закомпликовати нашу тему, наиме, питање расе. За тренутну сврху чини се и могућим и пожељним елиминисати разматрања о наследним варијететима људских раса и третирати човечанство као хомогено по природи, и поред тога што се оно налази на различитим цивилизацијским нивоима. Мислим да ће детаљи даљег истраживања доказати да се стадијуми културе могу поредити без узимања у обзир чињеница у којој мери се племена што користе исто оруђе, практикују исти обичај или верују у исти мит, могу разликовати по својој телесној спољашњости и боји своје коже и косе.¹²

Први корак у проучавању цивилизације јесте да се она сецира у детаље и да се те појединости сврстају у одговарајуће групе. Према томе, при истраживању оружја, њега треба класификовати под копље, тољагу, праћку, лук и стрелу, и

¹² Испоставило се да је Тајлор овде такође био у праву. Генетичке анализе су, више од века касније, показале да расне тј. антропометријске разлике проистичу из различитих климатских средина. Негроиди (црнци), на пример, црте своје спољашњости попут боје коже или коврчаве косе, дугују деловању меланског пигмента у условима великих врућина и потреби да се дуже задржава влага (зној) у екваторијалном појасу. Синоиди (монголоиди) пак имају тзв. косе очи и уже ноздрве због потицања из поларних предела, где су те одлике смањивале јачи проток хладног ваздуха у унутрашњост тела и спречавале обољења попут плућних. Изворно расно јединство човека иде у прилог све изгледнијим тврдњама о оном језичком и генетском, чему Тајлор овде, као што видимо, додаје и културно, етнолошко јединство (прим. прев.).